

УДК 111.852:75.01

Вячеслава О. А.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та соціології, Національний
медичний університет ім. О. О. Богомольця
(Україна, Київ), viachtslavova-elena@yandex.ru

**ФІЛОСОФСЬКО–ЕСТЕТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ
РЕФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ
В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ: ДО ПИТАННЯ
ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНОГО
ТА ЛІНГВІСТИЧНОГО СИМВОЛІЗМУ**

Проблема образотворчої метафори розглянута як форма виявлення загальносеміотичної проблеми сигніфікації та референції з метою диференціації метафори та символу. Пропонується інтеграція теоретичних позицій (філософсько–естетичної, неориторичної, семіотичної, інтертекстуальної) як шлях дослідження проблеми. Виявлено інтертекстуальну природу образотворчої референціальної метафори, показано, що феномен інтертекстуальності в мистецтві є проявом лінгвістичного символізму. У висновку образотворча референціальна метафора охарактеризована як художня структура з «розщепленою» референцією, що поєднує іконічний та лінгвістичний символізм; як «форма змісту», семіотичний вимір репрезентації символу, який постає «субстанцією змісту» і має екстралінгвістичну природу. Авторка аргументує можливість її визначення як інтертекстуального силпесису.

Ключові слова: «розщеплена» референція, референціальна метафора, символ, інтертекст, іконічний символізм, лінгвістичний символізм, силпесис.

Значущість проблеми образотворчої метафори зумовлена актуалізацією непрямих способів вираження в мистецтві ХХ–ХХІ століть. Мусимо констатувати певний існуючий дисбаланс між естетичною теорією та художньою практикою і мистецтвознавством: тривалий час питання про образотворчу метафору було «розчинено» у проблематиці історичних форм художнього символізму, потужні розвідки якого пов'язані з науковою творчістю А. Варбурга, Е. Пановського, М. Дворжака, Е. Гомбріха, Ю. Шлоссера, А. Шастеля, Г. Зедльмайра, Д. Степовика з його дослідженнями української емблематичної барокової графіки, російських дослідників С. Даніеля та М. Соколова. Але на тлі здобутків історії мистецтва особливо відчутний брак філософсько–естетичної рефлексії образотворчого тропосу, яка могла б відповідати запитам сучасного знання, що має певні наслідки. Вже доводилось відзначати, що відсутність аналізу співвідношення тропів та фігур з явищами символізму та знаковості веде до термінологічної необов'язковості, довільності, невизначеності, притаманної низці праць як в українській, так і в російській естетиці, художній критиці [2, с. 7]. Останнє стоїть на заваді розуміння онтологічної природи феномену іносказання у мистецтві. Причиною зазначеного є не лише очевидна «розмитість» категоріальних меж символу, знаку, метафори, а й незавершеність понятійних трансформацій, що відбувались в пострадянській естетичній думці останніх двох десятиліть.

Сучасні спроби естетичної концептуалізації образотворчої метафори не досягають своєї мети через відсутність постановки питання про особливості метафори, зумовлені природою образотворчої пластики [5]. Психологізаторський підхід до образотворчих фігур як до «візуальних аналогій літературних тропів» [10] відзначений обмеженістю, оскільки поняття «візуального» не є тотожним «образотворчому». Невиправдано редукованим є розуміння образотворчих тропів як залежних насамперед від натуральної мови [9, с. 16]. Зазначимо, що у філософсько–естетичній думці дотепер не відбулось специфікації та інтеграції концептуальних підходів, які надали б можливості

визначення природи образотворчої метафори та способів її утворення. Показово, що серед різноманіття наукових, філософських та естетичних позицій, репрезентованих у відомому збірнику, присвяченому теорії метафори [16], відсутні спроби постановки естетичної проблеми образотворчих тропів.

Суттєвим є те, що експлікація питання про образотворчі тропи та фігури з масиву загальної проблематики символізму тематизує питання «мови мистецтва», завдяки якій образотворчий символізм здійснюється. В утворенні та функціонуванні будь–якої образотворчої метафори сукупно задіяні акти екстралінгвістичного (іконічного) та лінгвістичного символізму. Проблема їх співвідношення, колись уважно опрацьовувана у християнській філософсько–естетичній думці [2, с. 51], відсутня у полі зору сучасної естетики та теорії мистецтва. Дане питання є формою вияву більш широкої загальносеміотичної проблеми співвідношення сигніфікації та референції.

Метою даної статті є естетичний аналіз образотворчої референціальної метафори, здатний наблизити до розуміння відношення екстралінгвістичного та лінгвістичного символізму в структурі образотворчого тропосу, виявити співвідношення метафори та символу, створити теоретичні передумови до розбудови шляхів дослідження іносказання в мистецтві.

У вирішенні зазначеного питання продуктивною буде інтеграція декількох теоретичних підходів (філософсько–естетичного, неориторичного, семантичного, семіотичного, інтертекстуального). Уточнимо, що, звертаючись до феномену інтертексту, ми розглядаємо його насамперед не як принцип постмодерного мистецтва, а з точки зору аналізу методик, пов'язаних з поширенням риторичних операцій на текстові структури. Рефлексія образотворчої метафори передбачає урахування динаміки філософсько–естетичних підходів до аналізу фігуративних процесів. За П. Рікьором, субститутивну (аристотелівську) модель аналізу метафори у ХХ столітті витіснила інтеракціональна модель, відповідно до якої зміст не є набутком ані мовного коду, ані самостійною ментальною сутністю, вираженою в мовній формі, а народжується в дискурсі (тексті), який не можна редукувати до суми його складових [16, с. 435]. Питання референціальної метафори обговорювалось послідовниками неориторичних концепцій, проте поза контексту образотворчої проблематики. В своїй роботі ми спирались на ґрунтовний аналіз неориторичних ідей, здійснений в українській філософській думці В. Мейзерським, та на концепцію Льєжської школи [11; 12]. Можливість трансляції неориторичної теорії у галузь естетики та теорії мистецтва визначена її семіотичним потенціалом як «риторики тексту» [12, с. 57]. В усіх наступних міркуваннях ми будемо додержуватись положень, у яких неориторична концепція не суперечить зазначеній вище філософсько–естетичній позиції та семіотиці мистецтва Ю. Лотмана, тобто, передбачає розуміння мистецького твору як цілісного знаку/тексту, з урахуванням його іконічної континуальної природи та наголошенням первинності тексту як носія смислу щодо мови його вираження.

На теренах неориторичних ідей склались полемічні позиції щодо референціальної метафори. Науковці льєжської школи розрізняли референціальну метафору як таку, що «має чисто фізичну основу» та створюється «на основі мисленнєвих образних уявлень», від понятійної

метафори, яка будується лише на семантичній основі. Референціальну метафору вони розглядали «як мовний варіант образотворчої метафори, або метафори, яку застосовують у живописі», наголошуючи, що останню потрібно аналізувати «в рамках загальної риторики, що охоплює усі види мистецтва» [12, с. 200]. Отже, специфіку референціальної метафори складає її зв'язок («схожість») з екстралінгвістичною реальністю.

Розуміння вербальної метафори як суто мовного (семантичного) феномену вело деяких західних лінгвістів, зокрема, Ж. Тамін, до більш радикальних висновків про неможливість референціальної метафори, насамперед метафори образотворчої [11, с. 86]. У російській лінгвістиці аргументи на користь заперечення образотворчої метафори висувала Н. Арутюнова [16, с. 22], у певній мірі поділяють її позицію Н. Злиднева [9, с. 17], О. Глазунова [3]. На захист референціальної метафори у системі іконічних мов виступав В. Мейзерський [11, с. 102].

На нашу думку, факт існування образотворчої референціальної метафори не можна заперечувати після класичних іконологічних досліджень «прихованого символізму», здійснених Е. Панюфським та його наступниками на зразках ренесансного мистецтва. Спробуємо запропонувати деякі попередні теоретичні зауваження, які надалі підкріпимо емпірично, оскільки порядок реалізації риторичних операцій можливо уточнити лише на рівні художніх творів/текстів.

Рухаючись у руслі ідей Ч. Пірса, Р. Якобсон типологічно розрізняв екстралінгвістичну (референціальну) семантику, що ураховує відношення знаків до реальності, і власно лінгвістичну семантику, що ураховує відношення знаків до інших знаків. Специфіка образотворчості визначена насамперед референціальним відношенням. Проте наші попередні міркування щодо принципу утворення парадигматичних відношень в образотворчості [1, с. 126–127] показали, що семантичне поле, завдяки якому складається віртуальна парадигма як можливість метафоризації, містить усі контексти, у яких зустрічається зображувальний мотив як найменша семантична одиниця твору. Зупинимось: зустрічається де? В образотворчих творах, в поетичних, літературних, міфологічних, історичних, релігійних та інших текстах. Тобто, образотворча парадигматика мотивів можлива за рахунок залучення до семантичного поля певних локусів інших текстів (контекстів) культури, що задалегідь визначає інтертекстуальну природу образотворчої метафори, зокрема, й метафори референціальної. У лінгвістиці можливе розрізнення «метафори в мові і в тексті» [4, с. 548], оскільки вербальна метафора «живе» в мові, «старіє», «стирається», може «оживати». Аристотелеве визначення метафори як способу вживання слова має лінгвістичну природу й передбачає звернення насамперед до словника, до феномену синонімії. Для образотворчої метафори «словником» можуть бути лише інші тексти, тому вона потребує не лінгвістичного, а семіотичного визначення (троп є спосіб існування смислу, за Ц. Тодоровим). В образотворчості не існує ситуації «метафори в мові», існує лише метафора в творі/тексті, художня мова якого, на відміну від вербальної мови, є авторським ідіолоктом, вторинним щодо твору, таким, що «реконструюється» на основі твору.

Значене вище визначає природу образотворчої референціальної метафори, яка є іконічним знаком з

подвійною «розщепленою» референцією, що відсилає, по-перше, до референта (екстралінгвістичної реальності), проте, по-друге, водночас реалізовує референцію до інших знаків (текстів), з якими утворює віртуальні парадигматичні відношення. Перший тип відношень складає основу іконічного (екстралінгвістичного) символізму, другий тип відношень становить базис лінгвістичного символізму, обидва типи відношень співіснують та взаємодіють у творі. Поняття «розщепленої» референції було запроваджено у лінгвістиці Р. Якобсоном [17, с. 221]. Феномен інтертекстуальності в образотворчості є, таким чином, проявом лінгвістичного символізму.

Численні зразки подвійної «розщепленої» референції пропонують твори ренесансного мистецтва («Сліпі» П. Брейгеля Старшого, 1568, Національний музей Каподимонте, Неаполь), на ній заснований феномен «прихованого символізму», досліджуваний Е. Панюфським. Звертаючись до мистецьких творів, що репрезентують референціальну метафору, зазначимо, що в межах нашої статті ми свідомо обмежимося лише наведеним зразком, тим більше, що вони добре відомі як маніфестація тих чи інших форм образотворчого символізму. Спираючись на іконологічні праці М. Н. Соколова, присвячені мистецтву XV–XVII століть, відзначимо наявність в останньому комплексів референціальних метафор, які супроводжують відомі іконографічні типи композицій [13; 14; 15]. Варто говорити про метафорику Матінки–Природи, метафорику Любові, Часу, Фортуни та їх перетини, які ведуть до ускладненої гри семантичних рівнів твору.

Авжеж, ренесансне мистецтво не відкидало принципів, які склалися за середньовіччя у системі «християнського реалізму». Так, референціальний характер мають маріологічні метафори, зокрема, квіти (лілії, іриси, конвалії), які у складі композицій, присвячених Богоматері, були позначкою есхатологічного «райського саду», нагадуванням про Марію як «нову Єву» («Поклоніння пастухів» з триптиху Портинарі, Хуго ван дер Гойєн, 1477, галерея Уффіці). Досить традиційною була метафорика «чотирьох першостихій» весівту, яка супроводжувала весільну тему («Подружжя Арнольфіні» Яна ван Ейка, 1434, Національна галерея, Лондон) і висловлювала побажання плідності та добробуту: зображення предметного світу (фруктові плоди, сосуди, птахи, свічки) були метафорами землі, води, повітря, вогню [14, с. 21–22].

Разом з тим, ренесансна референціальна метафора виконувала функції трансформації традиції, в чому полягала її безперечна новина. Так, мотив «млина», введений як «точечна» метафора в композицію «Несіння хреста» П. Брейгеля Старшого (1564, Музей історії мистецтв, Відень), виявляється у системі фігуративних засобів твору чинником перекодування сакральної історії, її нового прочитання [14, с. 15]. Зразками такого перекодування традиції є метафорика «Падіння Ікара» (1555–1560, Королівський музей красних мистецтв, Брюссель), «Фламандських прислів'їв» (1559, Державний музей, Берлін) та інших творів Брейгеля.

У ренесансному мистецтві відомі зразки поширених референціальних метафор, наприклад, «алегорії Любові», або «земного раю» (версії «райського саду») [15]. Вони присутні в «Саду земних насолод» (1500–і рр., Музей Прадо, Мадрид) та «Возі сіна» Й. Босха, «Триумфі смерті» П. Брейгеля (1562, Музей Прадо, Мадрид) та

«Сільському концерті» Джорджоне (1505–1510-і рр., Лувр, Париж). Традиційною складовою «садів» був мотив з парою закоханих за музичними заняттями, пов'язаний із середньовічною метафорикою «п'ятьох чуттів» (музика і музичні інструменти – метафори слуху). В контексті ренесансної «натурфілософської» іконографії, у якій завдяки неоплатонізму Любові надавалось космологічного значення, останній мотив був непрямим позначенням ідеалу виховання досконалих інтелектуалізованих чуттів [14, с. 40–41].

Розмаїтість референціальних метафор Часу виявила себе в мотивах «людського віку» («Алегорія трьох періодів життя людини» Тиціана, бл. 1510–1515, Національна галерея Шотландії, Единбург), в «натурфілософські» витлумачених циклах «пір року» (серія творів П. Брейгеля) та добового кругообігу («Ніч», «День», «Ранок», «Вечір» в капелі Медичі Мікельанджело), в «кухонній» іконографії, яка через буденний предметний світ нагадувала: «temento togі», «vanitas» («Туша бика» Рембрандта, 1655, Лувр, Париж). Порівняння метафорики «кухні» в образотворчому мистецтві з аналогічними мотивами у творчості У. Шекспіра, Я. Бьоме, Дж. Мільтона, Л. да Вінчі виявляє принцип матеріалізації образу часу завдяки мотивам «поглинання», «голоду», «поїдання» (часом) [14, с. 32].

Референціальна метафора як єдність перцепції та концепції можлива і в мистецтві інших історичних типів. Даний тип метафоризації був поширений в українському мистецтві ХХ століття, певну данину йому віддають і сучасні українські митці. Класичними зразками референціальної метафори в українському мистецтві є твори Т. Бойчука «Жінки біля яблуні (Збір яблук)», 1920, НХМУ; М. Рокицького «Біля яблуні», 1928, НХМУ; «3 осінніх мелодій» (1976) І. Марчука; «Самотність» (1988) В. Патики, у яких реалізуються топоси «райського саду», «яблучна» та «вікова» метафорика. Референціальна метафора виступає основою художніх варіацій на теми часу у творчості Ф. Кричевського («Три віки», 1913, Сумський художній музей; триптих «Життя», 1925–1927, НХМУ) та Т. Н. Яблонської («Юність», 1969, НХМУ; «Життя продовжується», 1971, НХМУ), В. Забашти («3 війни не вертаються сини...», 1984) та М. Гуйди («Поминання», 1987, НХМУ). Буденні селянські мотиви у живописі В. Гонтаріва («Боже, як я втомився...», 2001–2002) та В. Барінової–Кулеби («Бицю, мені тяжко...», із серії «Давність і тепер. 1933-й рік», 1989, НХМУ) виступають зворушливими метафоричними позначками людських доль часів голодомору. А розгорнута живописна драматургія гла твору може перетворити портретну композицію на метафору примарного та чарівного дивосвіту мистецтва («Портрет скульптора М. Грицюка» А. Лимарева, 1982, НХМУ).

Феномен «розщепленої» референції як основа референціальної метафори веде до смислового «розшарування», породжує перетини та «розбігання» семантичних стежок у творі, прямим наслідком яких є художній ефект полісемії, певної смислової невизначеності, «розмитості», що супроводжує фігуративні перетворення.

Розрізнення іконічного та лінгвістичного символізму актуалізує проблему співвідношення метафори та символу в образотворчості. Оскільки розглянута нами референціальна метафора в чомусь схожа на символ, яким його визначив Гьоте, варто розглянути референціальне відношення, що утворює образотворча метафора, з точки зору концепції знаку Л. Єльмслева, яку теоретики

неориторики активно залучали до побудови власних концепцій [6]. Відповідно до його позиції, план вираження та план змісту лише частково перекривають відношення позначника та позначуваного. Він доповнив їх розрізненням між «формою» та «субстанцією», що здійснюється і в плані вираження, і в плані змісту. Останній одержує, таким чином, структурний характер, складаючись із «форми змісту» (відповідає позначуваному) та «субстанції змісту», яка не належить структурі знаку. З цієї причини передбачалось, що дескрипція субстанції змісту мусить ураховувати екстралінгвістичні характеристики. Проте, як зауважував А.–Ж. Греймас, зрозумілою вона може бути лише за допомогою лексикалізації, що розташовується всередині універсуму позначників. Отже, субстанція змісту мусить розглядатись не як екстралінгвістична реальність, а як прояв мовного змісту, розташованого на іншому рівні, ніж форма. Фактично, субстанція змісту може бути віднесена до «символізму», в той час як форма утворює його (змісту) семіотичний вимір [11, с. 61]. За Л. Єльмслевим, субстанцію змісту репрезентують екстралінгвістичні семіотики, внаслідок чого референт може сумарно витлумачуватись як ансамбль більш чи менш імпліцитних семіотичних систем [11, с. 35]. У підсумку, мова співвідноситься не з об'єктами «світу», а із субстанцією змісту, що означає: референтами знаку (в тому числі мистецького твору як іконічного знаку) можуть бути лише інші системи сигніфікації.

Наведене вище дозволяє визначити образотворчу метафору як «форму змісту», семіотичний вимір репрезентації символу. Останній постає «субстанцією змісту», має екстралінгвістичну природу та інтенцію до трансценденції. Метафора дозволяє спостерігати метаморфози символу, який він переживає у часі. Зазначені вище мистецькі зразки добре продемонстрували це: ми побачили, зокрема, що символізм Часу в ренесансній образотворчості мав різноманітне метафоричне (мовне) вираження. Це важливо, оскільки складність полягає в тому, що іконічний та лінгвістичний символізм у мистецькому творі, «нашаровуючись» один на одного, «зліпаються», ускладнюючи диференціацію метафори і символу. Проте поширені референціальні метафори дозволяють структурно–наглядно виявити їх співвідношення. Так, у скульптурному ансамблі капели Медичі Мікельанджело метафорою ночі є фігура жінки, що спить, «Ніч» розгортає символічну перспективу у трансценденцію смертної людської участі, вже у цій семантичній ланці відбувається «розщеплення» смислу з багатьма «відлуннями»: «жінка, що спить» – «сон», «сон» – «ніч», «сон» – «смерть», «ніч» – «вічна ніч», «вічна ніч» – «смерть»; якщо згадати відомий сонет Мікельанджело, постане символізм історичного стану Італії; нарешті, у сукупності з фігурами «Дня», «Ранку» та «Вечора» одержимо фінальний символізм Часу. Зазначимо, що у семантиці добового часового циклу, що є архетипним мотивом поетичної творчості, символічні потенції притаманні саме мотиву «ночі», – від нього розгортається семантичний ланцюжок бінарних опозицій, який завдає метафоризації «дню», «ранку» та «вечору», на що звернув увагу Ж. Женетт [7, с. 338].

Відзначимо деякі специфічні риси образотворчої референціальної метафори. Відповідно до неориторичної теорії, виявлення та аналіз тропів спирається на їх маркірованість та редукцію семантичних аномалій,

на текстуальному рівні лише наявність відхилень від норми відсилає до інших текстів [11, с. 179]. За теорією інтертексту, в ролі маркерів та відхилень в тексті виступає цитата, розуміння якої широке і включає випадки, коли те, що цитують традиційно не вважається, може нею стати. Останнє суттєво щодо референціальної метафори: якщо і існують цитати в наведених вище зразках творів, вони мають характер прихованих цитат, які не порушують міметичності твору. В ролі інтертекстуальної відсилки може функціонувати назва твору («Сліпі» П. Брейгеля) або іконографічна схема, порушення якої щодо канонічної є візуальним маркером риторичної операції («Несіння хреста» П. Брейгеля). Риторичними фігурами, які виконують функції маркерів, є і фігури гармонії, співрозмірності, симетрії, які домінували в ренесансному мистецтві. Незвично розглядати їх як «аномалії», проте, за зауваженням теоретиків неориторики, вони є відхиленнями від перцептивного коду в бік «вдосконалення» природи, які сприяли формуванню «прихованого символізму», асиміляції тропосу мімесисом, «розчиненню» метафори у сюжеті твору. Останні риси специфічні для образотворчої референціальної метафори. Редукція міметизму та сюжетного принципу, супроводжувана «розпредмечуванням», деформацією природи та метаморфозами (порушенням перцептивного коду), визначатимуть шляхи розбудови тропів та фігур лише в мистецтві модерну та модернізму. Проте обсяги статті не дозволяють приділити уваги даному питанню.

Феномен подвійної «розщепленої» референції як ознака образотворчої референціальної метафори є підставою висувати критичні зауваження щодо термінологізації: що мається на увазі, коли така метафора визначається як референціальна? Референція до «речі»? Референція до текстів? В контексті дослідження когнітивних можливостей метафори К. Жоль визначала таку метафору як «логічну», маючи на увазі логіку здорового глузду [8]. В галузі естетично-художній з метою уникнення термінологічної плутанини доцільно було скористатись резервами класичної риторики, у якій існує категорія змішаних тропів – силепсис. Традиційне визначення силепсису, за П. Фонтаньє, полягає в тому, що одне слово приймає водночас пряме та фігуративне значення, при тому, що останнє може бути метафорою, синекдохою, метонімією [12, с. 221]. Специфічні труднощі силепсису були досліджені М. Ріффатером, який модифікував його визначення, обґрунтувавши перше значення як контекстуальне, а друге як інтертекстуальне [18; 11, с. 148]. На нашу думку, коректність застосування терміну «силепсис» як можливого визначення образотворчої референціальної метафори аргументована тим, що в будь-якій метафорі маються на увазі водночас і первинне, і вторинне значення. Отже, наведені вище твори є зразками інтертекстуального силепсису, який установлює інтертекстуальні відношення між реалізованим у живописному творі змістом та змістом віртуального тексту.

На завершення наведених вище міркувань окреслимо одержані висновки:

1. Метафора в образотворчому мистецтві має інтертекстуальну природу. Інтертекстуальні відношення у мистецтві є формою лінгвістичного символізму і невід'ємною складовою фігуративних процесів.

2. Образотворча референціальна метафора є художньою структурою з подвійною «розщепленою»

референцією, в якій поєднано екстралінгвістичний (іконічний) та лінгвістичний символізм, внаслідок чого відбувається «нашарування» смислу на смисл.

3. Образотворча референціальна метафора є «формою змісту», семіотичним виміром репрезентації символу, який постає «субстанцією змісту», має екстралінгвістичну природу та інтенцію до трансценденції.

4. Специфікою образотворчої референціальної метафори є її «прихований» характер, здатність до «розчинення», асиміляції мімесисом та сюжетними структурами.

5. З позицій неориторичної теорії образотворча референціальна метафора може бути визначена як інтертекстуальний силепсис.

Відповідно до висновків неориторики, установлення референціального відношення тексту можливо лише в процесі інтерпретації, внаслідок чого нашим наступним завданням буде філософсько-естетична рефлексія теорії інтерпретації у їх відношенні до проблематики іносказання в образотворчому мистецтві.

Список використаних джерел

1. Вячеслава О. А. До питання про теоретичну модель фігуративних перетворень в образотворчому мистецтві: естетичний аналіз [Текст] / Вячеслава О. А. // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В. П. Андрущенко (голова). – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 34 (47). – С. 123–130.
2. Вячеслава Е. А. Эстетика тропоса в изобразительном искусстве [Текст] / Вячеслава Е. А. – Саарбрюкен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 140 с.
3. Глазунова О. И. Логика метафорических преобразований [Текст] / О. И. Глазунова. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2000. – 190 с.
4. Гусев С. С. Метафора в языке и тексте [Текст] / Гусев С. С. // Новая философская энциклопедия: в 4 т. – М.: Мысль, 2010. – Т. 2. – С. 548–549.
5. Даршакова Н. А. Изобразительная метафора как средство отражения действительности [Текст] / Даршакова Н. А. // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка: [зб. наукових праць]. – Л.: Вид-во ЛНУ, 2013. – Вип. 10 (269). – С. 162–166.
6. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка [Текст] / Л. Ельмслев; [пер. с англ. В. Звегинцев, Ю. Лекомцев, И. Мельчук, В. Мурат; сост. В. Д. Мазо]. – М.: КомКнига, 2006. – 248 с.
7. Женетт Ж. День, ночь [Текст] / Жерар Женетт // Фигуры: в 2 т.; [пер. с фр. Е. Васильевой и др.; общ. ред. и вст. ст. С. Зенкина]. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – Т. 1. – С. 322–338.
8. Жоль К. К. Мысль. Слово. Метафора: Проблемы семантики в философском освещении [Текст] / К. К. Жоль. – К.: Наукова думка, 1984. – 302 с.
9. Злыднева Н. В. Изображение и слово в риторике русской культуры XX века [Текст] / Н. В. Злыднева. – М.: «Индрик», 2008. – 304 с.
10. Коротченко Е. С. Образная сфера в живописи и литературе. Визуальные аналогии литературных тропов [Текст] / Коротченко Е. С. // Психология. – 2008. – № 4. – С. 19–40.
11. Мейзерский В. М. Философия и неориторика [Текст] / В. М. Мейзерский. – К.: Лыбидь, 1991. – 192 с.
12. Общая риторика [Текст] / Ж. Дюбуа, Ф. Пир, А. Тринон и др.; [пер. с фр.; общ. ред. и вступ. ст. А. К. Авеличева]. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.
13. Соколов М. Н. Мистерия соседства. К метаморфологии искусства Возрождения [Текст] / Соколов М. Н. – М.: Прогресс-Традиция, 1999. – 520 с.
14. Соколов М. Н. Бытовые образы в западноевропейском искусстве XV–XVII веков: Проблемы зарождения и развития бытового жанра [Текст]: автореф. дис... докт. искусствовед.: 17.0004 / М. Н. Соколов. – М., 1989. – 46 с.
15. Соколов М. Н. Принцип рая: Главы об иконологии сада, парка и прекрасного вида [Текст] / Соколов М. Н. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 704 с.

16. Теория метафоры [Текст]: сборник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
17. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика [Текст] // Структурализм: «за» и «против». Сб. статей; [пер. с англ. И. А. Мельчука]. – М.: Прогресс, 1975. – С.193–230.
18. Riffaterre M. La syllepse intertextuelle // Poetique. – 1979. – №40. – P.496–501.

References

1. Vjachslavova O. A. Do pytanja pro teoretychnu model' figuratyvnyh peretvoren' v obrazotvorochomu mystectvi: estetychnyj analiz [Текст] / Vjachslavova O. A. // Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu im. M. P. Dragomanova. Serija 7. Religijeznavstvo. Kul'turologija. Filosofija: [zb. naukovyh prac'] / red. rada: V. P. Andrushhenko (golova). – K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2015. – Vyp.34 (47). – S.123–130.
2. Vyachslavova E. A. Estetika troposa v izobrazitelnom iskusstve [Текст] / Vyachslavova E. A. – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 140 s.
3. Glazunova O. I. Logika metaforycheskih preobrazovaniy [Текст] / O. I. Glazunova. – SPb.: Filologicheskij fakultet SPbGU, 2000. – 190 s.
4. Gusev S. S. Metafora v yazyike i tekste [Текст] / Gusev S. S. // Novaya filosofskaya entsiklopediya: v 4 t. – M.: Myisl, 2010. – T.2. – S.548–549.
5. Darshakova N. A. Izobrazitel'naya metafora kak sredstvo otrazheniya deystvitel'nosti [Текст] / Darshakova N. A. // Visnyk Lugans'kogo natsional'nogo universytetu im. Tarasa Shevchenka: [zb. naukovyh prac']. – L.: Vyd-vo LNU, 2013. – Vyp.10 (269). – S.162–166.
6. Elmslev L. Prolegomeny k teorii yazyika [Текст] / L. Elmslev; [per. s angl. V. Zvegintsev, Yu. Lekomtsev, I. Melchuk, V. Murat; sost. V. D. Mazo]. – M.: KomKniga, 2006. – 248 s.
7. Zhenett Zh. Den, noch [Текст] / Zherar Zhenett // Figuryi: v 2 t.; [per. s fr. E. Vasilevoy i dr.; obsch. red. i vst. st. S. Zenkina]. – M.: Izd-vo im. Sabashnikoviyh, 1998. – T.1. – S.322–338.
8. Zhol K. K. Myisl. Slovo. Metafora: Problemy semantiki v filosofskom osvещenii [Текст] / K. K. Zhol. – K.: Naukova dumka, 1984. – 302 s.
9. Zlyidneva N. V. Izobrazhenie i slovo v ritorike russkoy kulturyi XX veka [Текст] / N. V. Zlyidneva. – M.: «Индрик», 2008. – 304 s.
10. Korotchenko E. S. Obraznaya sfera v zhivopisi i literature. Vizualnyie analogii literaturnyih tropov [Текст] / Korotchenko E. S. // Psihologiya. – 2008. – №4. – S.19–40.
11. Meyzerskiy V. M. Filosofiya i neoritorika [Текст] / V. M. Meyzerskiy. – K.: Lybid, 1991. – 192 s.
12. Obschaya ritorika [Текст] / Zh. Dyubua, F. Pir, A. Trinon i dr.; [per. s fr.; obsch. red. i vstup. st. A. K. Avelicheva]. – M.: Progress, 1986. – 392 s.
13. Sokolov M. N. Misteriya sosodstva. K metamorfologii iskusstva Vozrozhdeniya [Текст] / Sokolov M. N. – M.: Progress–Traditsiya, 1999. – 520 s.
14. Sokolov M. N. Byitovyye obrazyi v zapadnoevropeyskom iskusstve XV–XVII vekav: Problemy zarozhdeniya i razvitiya byitovogo zhanra [Текст]: avtoref. dis... dokt. iskusstvoved.: 17.0004 / M. N. Sokolov. – M., 1989. – 46 s.
15. Sokolov M. N. Printsip raya: Glavyi ob ikonologii sada, parka i prekrasnogo vida [Текст] / Sokolov M. N. – M.: Progress–Traditsiya, 2011. – 704 s.
16. Teoriya metaforyi [Текст]: sbornik / per. s angl., fr., nem., isp., polsk. yaz.; vstup. st. i sost. N. D. Arutyunovoy; obsch. red. N. D. Arutyunovoy i M. A. Zhurinskoy. – M.: Progress, 1990. – 512 s.
17. Yakobson R. Lingvistika i poetika [Текст] // Strukturizm: «za» i «protiv». Sb. statey; [per. s angl. I. A. Melchuka]. – M.: Progress, 1975. – S.193–230.
18. Riffaterre M. La syllepse intertextuelle // Poetique. – 1979. – №40. – P.496–501.

Vyachslavova E. A., PhD, Associate Professor of Philosophy and Sociology of the National Medical O. O. Bohomolets University (Ukraine, Kyiv), viachslavova-elena@yandex.ru

Philosophical and aesthetic reflexion of referential metaphor in fine arts: to the question of the relationship of extralinguistic and linguistic symbolism

The problem of graphic metaphors is considered as a manifestation of the problem of signification and reference to differentiate metaphor and symbol. An integration of theoretical positions (philosophical and aesthetic, semiotic, intertextual)

is offered as a way to study the problem. The intertextual nature of metaphor in art is identified. The phenomenon of intertextuality is accentuated as a manifestation of linguistic symbolism. As a result, referential metaphor is presented as a structure with a «split» reference, based on the interaction between iconic and linguistic symbolism. At the same time it is presented as «a form of content», the semiotic dimension of the symbol representation, which is «the substance of the content» and has extralinguistic nature. The author proves the possibility of determining the referential metaphor as intertextual syllepsis.

Keywords: «split» reference, referential metaphor, symbol, intertext, iconic symbolism, linguistic symbolism, syllepsis.

Вячеславова Е. А., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии и социологии, Национальный медицинский университет им. А. А. Богомольца (Украина, Киев), viachslavova-elena@yandex.ru

Філософсько-естетическа рефлексія референціальної метафори в образотворчому мистецтві: к вопросу о соотношении экстралингвистического и лингвистического символизма

Проблема образотворческой метафоры рассмотрена в качестве проявления общесемiotической проблемы сигнификации и референции с целью дифференциации метафоры и символа. Предложена интеграция теоретических позиций (философско-эстетической, неориторической, семиотической, интертекстуальной) как путь исследования проблемы. Выявлена интертекстуальная природа метафоры, а феномен интертекстуальности акцентирован как проявление лингвистического символизма. В итоге референциальная метафора представлена как структура с «расщепленной» референцией, основанная на взаимодействии иконического и лингвистического символизма; как «форма содержания», семиотическое измерение репрезентации символа, который является «субстанцией содержания» и имеет экстралингвистическую природу. Автор обосновывает возможность ее определения как интертекстуального силлписа.

Ключевые слова: «расщепленная» референция, референциальная метафора, символ, интертекст, иконический символизм, лингвистический символизм, силлпис.

УДК 16:001.5

Білоус А. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
annabelous24@gmail.com

**РИТОРИЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ
В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ**

Здійснено аналіз комунікації в Інтернет-мережі з точки зору риторичних модусів: логосу, етосу, пафосу. Досліджується їхнє специфічне розуміння у процесі комунікації в Інтернет-мережі. Розкривається зміст основних методів комунікування. Актуальність дослідження такої тематики пов'язується швидким розвитком Інтернету та його впливом на комунікацію. Метою є виявлення риторичних аспектів, що дає змогу описати виміри інтернет-комунікації через демонстрацію різноманітних засобів впливу, наприкладі: інтернет-мему, тролінгу та смайлів. Наприкінці робиться висновок щодо можливостей застосування теоретичного здобутку риторики для аналізу практичної складової Інтернет-комунікації. Автор ставить на меті обґрунтувати застосування методу систематизації, в результаті якого поєднуються різні елементи. Доводиться, не зважаючи на подібність віртуальної комунікації та реальної, відбувається відхилення від класичного розуміння риторичних модусів; проте, кожен з модусів вдало виконує свою функцію впливу.

Ключові слова: риторика, риторичні модуси, комунікація, інтернет-мем, смайл, тролінг.

Дослідження комунікативного простору було актуальним протягом усього розвитку науки. Неможливо уявити собі жодну сферу діяльності людини, яка б не була пов'язана так чи інакше з комунікативними акціями.

Враховуючи, що Інтернет, у цілому, є способом обміну інформацією і що основна діяльність користувачів Всесвітньої Мережі зосереджена у спілкуванні, можливо поставити проблему аналізу комунікації з точки зору риторичних модусів. Актуальним є аналіз аспектів здійснення комунікації, дослідження різноманітних елементів та способів застосування риторичних модусів.